

FOKTÖVI JÁNOS ISMERETLEN PRÉDIKÁCIÓS KÖNYVE 1614-ből.

Közli: ERDÉLYI PÁL.

A régi kálvinista-világnak egy egészen elfeledett, a szó szoros értelmében eltemetett alakja Foktövi János, a volt vácsi pap, a kit sem egykorú följegyzéseink, sem egyház-történeti könyveink föl nem említenek. Egyedül Lampe-Ember könyvében maradt meg neve a régiség homályába burkoltan, s annál határozatlanabbúl. Bizonyára alig lép ki valaha emez elburkolt-ságból, ha véletlenül írói munkásságra nem adja magát. A mit meg nem tettek kortásai, kik között élt és bizonyosan sokat forgolódott, a mit elmulasztottak egyháztörténetíróink: mindazt megteszi, helyrehozza egy sárgult levelű könyv, melyet a Nemzeti Múzeum könyvtára Komáromy Antaltól vásárolt meg Szilágyi Sándor közvetítésével.

„AZ EMBOR ELETENEK I. EREDETIRŐL. II. TERMEZETIRŐL. III. ALLAPATTJAROL IRATTATOT KÖNIW FOKTÖVI JÁNOS WACZON WARASSI PRÆDIKATOR ALTAL 1614.“

Ily czímet visel az a kéziratok könyv, mely egyedüli emléke a mai napig annak, hogy Foktövi János élt és dolgozott. Összeírta Prédikációit, melyeket különféle alkalmakra készítet és elmondott, legtöbbször talán Vácson, a hol huzamos ideig prédikátoroskodott. A munka egy 411 foliót tartalmazó, ó szláv írású hártýába kötött oktáv kézirat kötet, melynek széle az idő hatása alatt egészen megfeketedett. Jobb sarka meglehetősen beázott, de sem a papírban, sem a szövegben kár nem esett. Különböen jó épségben maradt ránk, tiszta olvasható írással, mely-

nek orthografiája erősen archaistikus. A könyvtárban nyert jelzete 380. oct. hung. Mint került Komáromyhoz, nem tudom. Egyébként maga a kötet mélyen hallgat sorsáról, csupán egy bejegyzéssel ad felvilágosítást történetéről. Az első levél előlapján: *F. Matthiae liber est Váczi Emp. d. 6. . . . s a hátsó lapján: Anno 1625. 6 die May Adott Péter dedék fl 32 d. 35, a többi oda veszet mind.* két bejegyzést találhatni. E két jegyzés egy kéztől való, két érdekes adatot nyújt, egy dátumot (1625.) és a könyv árát hat dénárban.

Foktövi János eredetéről, családjáról nagyon keveset tudunk, életéről csupán annyit, a mennyit arról maga följegyzett. Valószínűleg ama Fogthúy család egyik tagja és elődje volt, a melyről Nagy Iván emlékszik.¹ Nagy Iván szerint komáromgyei nemes család, melylyel egy nevű család lakja a Hajdú kerületet is. Ez a két család nem két különböző, hanem egy. A Literáti Fogthúyek Komárommegyében laktak a XVII. század végén. Literáti Fogthöy Péternek Bécsben 1676-ban Lipót adta ki armalisát, melyet fia Péter (II) 1682-ben hirdettetett ki. Az ő fia volt Pál, kinek nemességét kétségbevonhatlannak ismerte el Komárommegye közönsége az 1723. decz. 14-én tartott gyűlésében. Pál akkor Tatában lakott, s apja volt annak a Fogthöy Péternek (III), ki a bihari Diószegre (Ér-Diószeg) ment lakni, s maga és fia nevében (Sámuel) kérte Komárommegyét nemesi bizonyítványának kiadására, hogy nemességét Biharban is kihirdettesse. Így adta ki a megye 1768. decz. 15-iki gyűléséből ama bizonyítványt, melyből eddigi adatainkat meritettük.² A család egyik ága Biharban maradt és ágazott el ott és Hajdúmegyében, a másik ág Komárommegyében élt. Fogthúy Zsigmond Komárommegye és város volt tisztviselője és több megye táblabírája, († Komáromban 1865. decz. 24. 68. éves korában) s fia Dénes köz- és váltóügyvéd († Komáromban 1883. decz. 15. 45 éves korában) a komáromi ágból valók; Fogthúy János, a Hajdú kerület főjegyzője, táblabírája és az 1839-iki országgyűlésre követe, utóbb (1844.) alkapitánya, a bihari ágból való volt.

¹ M. orsz. cs. IV. 191.

² Kom. m. levélt. Cell 143. F. 4. Nro 24.

A XVI—XVII. században több Foktövit ismerünk, kiknek e családdal való összeköttetését nem sikerült megállapítani, azonban valószínűnek lehet tartani. Eddig más Fogthúy családon kívül hasonlót nem ismerünk. Hogy a régiek Foktövi, Fogthöynek írták nevöket, a mostaniak Fogthúynek, ezen alig lehet megakadni. A helység, melytől nevüket vették Fogtoo és Fogtű (Lampenél és Bélnél) ma Foktű (Helységnévtár 1873.), a régi Solt megyében, Kalocsa mellett a Duna közelében feküdt. A helység és családnév írásmódja a *t-t* megelőző gutturalisra épen ellenkező fejlődést mutat. A család régi tagjai *k-t* írtak, *s* a helységnév *g*-vel volt írva; ma, a család ír *g-t*, *s* a helységet írják *k*-val. A dolog lényegében egy, t. i. ezelőtt a család név volt, ma a helységnév van fonetikusán írva. Azaz: miután a magyarban kemény hang előtt keményen ejtünk minden mássalhangzót, *t-t* megelőző *g-t* is keményen *k*-nak ejtjük. Így lett a régi Fogtő-ből Foktű, melynek eredetije a család nevében maradt meg. Természetes, mert azt mindig nagyobb conservatismussal szokták megőrizni. A régi Foktövi fonetikusán úgy van írva, a mint ma a régi Fogtő. Azonkívül az *ö*, *ü* változása egészen az a jelenség, melyet hangtanunk története magyaráz; nincs tehát okunk Foktövi és Fogthúy névben két egymástól elütő nevet keresnünk, de igen is kétféle írásmódot.

Ismerjük e család régi tagjai közül Mátét, Mihályt és Jánost, a kiről bővebben szólunk, prédikációs könyvtünk szerzőjét. Máté, a mint Lampe-Ember írja,¹ tanítványa volt Dombi Péternek, a híres tolnai mesternek, s Pathai Sámuellel, a későbbi szuperintendenssel együtt vette fel a papi tisztelet 1565-ben. Mihály 1609-ben Marburgban tanult és ott írta dissertatióját: *Explicatio Doctrinae De Salutis Filiorum Dei certitudine. Praeside Raphaele Eglino* proposita a Michaele Pastoris Foctöino Ungaro.² Ez a munka Keczel Miklósnak, a szatmári kir. birtokok praefectusának van ajánlva, a ki tanulmányainak pártfogó és jóakarató Maecenása volt. Ezekén kívül említés van egy

¹ Lampe-Ember 668. l.

² Szabó K. szivességéből. Megvan a budapesti Egyetem könyvtárában 4r. A—D₃ = 15 sztlán levél.

Foktövi Jánosról Szalárdinál,¹ a ki váradi hajdú hadnagy volt és hirtelen halállal halt meg 1659-ben, és egy Foktői Pálról, a ki a barsi egyházmegyében Bessén volt pap, egyházának utolsó papja. 1733-ban az egyházmegye 21 egyházában tiltották be az istentiszteletet, s ezek között volt Besse is. Bessére azután plebánost rendeltek, a kálvinista hívek alig egy félszázad alatt annyira megfogytak, hogy az Edictum Tolerantiae kiadása után már nem alkothattak önnálló egyházat, hanem leányegyházul csatlakoztak Pozbához.²

E papi, tanítói családnak valószínűleg tagja volt az a Foktövi János, kiról, mint predikációs könyvünk szerzőjéről, ideje immár szót tenni.

Róla eddig egy adatunk maradt, a mit Lampe-Ember hagyott emlékezetül, Pathai Sámuelnek 1647. szept. 10-én kelt és Szilágyi Benjamin Istvánhoz írt levelében: *Ludi Rectores praecipui nominis Viros habuit Ecclesia Veresmartoniensis, Stephanum Nyiró Tholnai, Johannem Fogtói, Johannem Marothi, Laskovium, Andream Muraközi, Johannem Kopácsi*³. Ez a nyilatkozat azért érdekes, mert prédikátorunkra egyetlen adat, miből tekintélyre, nevére következtethetünk.

De egyetlen adat különben is. Ha maga föl nem jegyzi élete eseményeit, meg kellene elégednünk tisztán azzal az egyetlennel, így azonban bővebben beszélhetünk róla. Könyvében (III. rész, X. praed. 285. fol.) egy egész lapon beszél magáról. „Én is Foktövi János Vácson városi praedikator leven, kezdem ez embörről és az ő idejéről ez könyvbeli Praedikatiokat irnom. Időmnek negyvenkilenczedik esztendejében, Praedikatorságom 23. esztendeiben, Vácson laktomnak 11. esztendeiben. Azt mit Iffjuságomban irtam és cseleködtem, azokat az úristen tudja csak, embörök is láttak benne. Tholnai Scholában tanultam 4 eszt. Debreczeniben azután 4 eszt. Szegeden mester voltam 2 eszt. Veresmarton is azután 1 eszt. Czegléden ordinált Johannes Kertvélyösi ki akkor Püspök volt 1592. ult. Junii. Adácsi praedikator voltam 2 eszt. Tököli *neh ezen* Másfél esztend. Fok-

¹ Siralmas Krónika 462., 466., 469 ll.

² Sz. Kiss Károly Monografiai vázlatok. Pápa, 1859. 136. és 380 ll.

³ Lampe-Ember 665. l.

tövi alig Másfél eszt. Pathai *veszöttül* 1 eszt. Makadi Malen (?) 3 esztendeig. Jaj ki sokat bújdostam közbe közbe.“

Ennyi az öneletírás, nem sok, de épen elég arra, hogy összefoglalva élete adatait, halvány rajzát adhassuk hányt-vetett életének. Negyvenkilencz éves korában írta prédikációit, a cím-lap tanulsága szerint 1614-ben. Számítási alapul önkényt kínálkozik a néhány helyen feljegyzett datum, 1614. Kételyünk van, s nem alaptalan, hogy abból induljunk ki. Az írás, tinta és papír tanúsága szerint az egész könyv, ha nem is egyfolytában, de lehető rövid időközben íratott. A 3. levélen levő jegyzet magában is útba igazítana, ha egy datumot (1592), pappá szentelésének évét föl nem jegyzi. Prédikációit írja, praedikátorságának 23. esztendeiben, azaz 1615-ben, ez az év tehát az, melyből életének minden datumát meg lehet határozni. Számításunk helyességét az említett feljegyzés igazolja. Ugyanis ez olvasható a harmadik levelén: Argumentum hujus L.....(c)él(ja) (?)

Mölyet irtam Karácson(P)ál és Petör napig

Wáczon 1614. Chrus uronk születése után.

Ugyan e levél alján van a következő bejegyzés, mely minden bizonynyal a felette levő verses játékra vonatkozik.¹ Waciae 29. Julii A.D. 1614 Io Lrti Foktöinus. Mind a két esetben az 1614. év a munka kezdetét jelenti, s nem a befejezést, mely Pál és Péter táján (minden valószínűség szerint 1615) történt. 1615. dátumát ily módon számításunk határozott kiinduló pontjául vévén, életrajzát a következőkben foglalhatjuk össze.

Született 1566-ban, tanult a tolnai iskolában. Tanítója ott Barovius (Baranyai) Fábíán lehetett, egyik híres mestere és Dombinak nem méltatlan utódja. Itt töltött 4 esztendő, a melybe 1573, Baranyai tanítóskodási éve még akkor is bele esik, ha a gyermeket négy éves korában adták volna fel, a mi nem valószínű. Tolnáról Debreczenbe került, itt is négy évet töltött, ki volt tanítója, nem tudjuk. Ezzel körülbelül elvégezte tanulmányait s így jutott mesternek előbb Szegedre, utóbb Veresmartonra, ott két évet, itt egyet élt és tanított. 1592. június utolsó napján ordnált a Körtvélyesi püspök Czeglédén. Ez nagy nap volt a szegény iskolamesterre, életének összes adatai közül egyedül ezt őrizte

¹ Közölve alább.

meg és jegyezte föl pontosan, nap szerint. Innét kezdve azután lesz belőle vándor apostol, a kit sorsa és viszonyai hánynak, vetnek, míg végül nagy sokára pihenőt adnak neki Váczon 1604-ben. A közbül eső időt különféle helyeken paposkodva töltötte, Tökölben *nehcezen*, Pathon *veszettül*, a mint maga írja. A reformáció ellen már a XVI. század végén előtörő reakció, esetleg a megélhetés szüksége kényszerítették őt bújdosásra vagy vándorlásra. S a bécsi békét megelőző viszonyok eléggé magyarázzák azt a kort s e vándor apostolok kalandos életét és bizonytalan helyzetét.

Foktövi Jánosról Pathai Sámuel, mint kiváló nevű [vir praecipui nominis] emberről beszél, már veresmartoni mester korában. Vajjon e megkülönböztetett említés Foktövi későbbi hírének visszaragyogása-e vagy pedig a már abban az időben megérdemelt kitüntetés elismerése, nem tudom. A váciaiak benne korának egyik kiváló papját nyerték meg.

A váci egyház keletkezéséről és e korbéli történetéről nagyon keveset tudunk. Annyi bizonyosnak látszik, hogy Bocskai korában emelkedett, s tény, hogy ő tette egy esperesség középpontjává. Ezt a váci esperességet hívták később Pest-elei, utóbb Erdőhát-szegi (Erdőhátsági) néven.¹ Váczon akkor erősítette meg Bocskai a főiskolát is. A főiskolának és kórháznak külön papi stallumot állított,² s Vácot ily módon nagyon kiemelte. Tekintélyét még soká megőrizte, s a mint Vörös megjegyzi, ennek bizonyosságául lehet venni, hogy a váci pap a kerületi ülések jegyzőkönyveit harmadik helyen írta alá, mint az 1628., 1629., 1630., 1631. jegyzőkönyveken látható.

Foktövi János tehát a valóságos parochiális, városi pap, 1604-ben élt Váczon, s ott laktának tizenegyedik évében írta említettem prédikációit 1615-ben. Meddig élt ott, s onnét újra tovább ment-e, vagy ott halt meg, ismét nem tudom. 1619-ben könyvébe írja még (fol. 400^b) a török császár esküvésését Bethlen Gábornak, tehát 1619-ig élt, de már 1625-ben egy Mihály nevű emberhez került könyve, a ki azt hat dénárért vette. 1619—1625 között lévő időben halt el, vagy távozott el Váczról, jobban —

¹ Váci Közl. 1885. 50. sz. és Lampe-Ember 650. l.

² Vörös K. váci lelkész tudósítása.

került könyve eladásra. A mi alig történhetett másképp, mint halálozás, vagy más katasztrófa következtében, mert alig képzelhető, hogy egy könyvéhez, kéziratához ragaszkodó pap kicsinyes okok miatt kiadná kezéből. S minek adta volna el 6 dénárért különben?

Főbb vonásaiban ime élete s annak egyes határfái. E rövid vázlat eléggé feltűnteti, hogy milyen nyugtalan, sokfelé hányt, vetett élete lehetett annak a szegény kálvinista papnak, ki megpihenvén Váczott, életirati vázlatát így fejezi be: „Jaj ki sokat bújdostam közbe-közbe.“ Harmincznyolcz éves koráig, míg Váczon meg nem települt, tizenegy helyen élt, tanult, tanított, prédikált, mindenütt rövid ideig. Közbe bizony sokat bújdoshatott. Könyve címlapjának hátsó részén a következő mondások vannak, melyekben úgy szólván vándor élete bölcséletét adja. „Az ki sok helyökön járt, sokat tud az: és az ki sokféle dolgokban forgolódott, bölcsen tudhat beszélgetni. Az ki semmit sem próbált, kicsint tudhat az; az möly ember pedig sok tartományokban forgott és sokféle dolgokban munkálkodott, nagyobb (Okravaszságot) okkal és móddal való forgolódást szörözhet. Én az én vándorlásomban sokat láttam, és többet érthetök, mind kimondhatnám. Gyakorta szintén közel veszeküdtem halálomhoz, viszont ismég azok által tartattam meg.“ Nagyon érdekes volna tudnunk, merre és mily okok következtében vándorolt, s a közben mily események között veszekedett közel halálához, s ismét mint tartatott meg általok. Kellemetlen emlékü vándorlásaira sóhajt föl „Jaj ki sokat bújdostam közbe-közbe!“ E felsóhajtás nagyon talál soraihoz, melyeket vándorlásáról írt.

Foktövi János kora tudományának teljesen birtokában volt, s nagy olvasottságát józan praktikussággal párosította. Könyve mind erre erős bizonyíték, s valósággal bő tárháza egy sokat látott ember életbölcsességének és széles látókörű tanultságának. Irodalmi munkásságát nem ismerjük, de gondolható, hogy előbb is dolgozott, mint prédikációit írta. Könyve próbált író árul el, s ment minden kezdő tévedéseitől. Különben maga is említi dolgozásait; „a mit irtam cseleküdtem Isten tudja csak, emberök is láttak benne,“ milyen tárgyuak voltak, megint nem tudjuk. Ugy látszik költői próbálkozást is tett magyar és diák nyelven. Erre mutatnak legalább vers-töredékei, melyeket a szövegbe szűrva

ad, s egy nyilatkozata, melyben bevallja dolgozását. „Énis Foktövi János az Embör életének idejít így határoztam meg Wáczon 1606 Esztendőben, ult. Novemb. diákul“ [fol. 168^b].¹ Irói munkásságának legméltóbb és egyedüli bizonyítéka maig könyve, melyről ideje esik már szólni. Foktövi János érdekes alakja a régi magyar protestans papi rendnek, a ki „többet érthet, mint kimondhatná,“ ki életét vándorlásban töltötte, gyakran közel veszeködött halálához, és mikor megnyugodott, prédikációit írja össze.

Könyve, mint már említettem a XVII. század legelejéről, 1614—15-ből való, s prédikációit foglalja magában. A hat első folion vegyes jegyzetek vannak, a hetedik foglalja el a címlapot, a 8—12 a tartalomjegyzéket, melyet három üres (13—15. fol.) követ, így hát az első prédikációt az *Emberről* csak a 16. fol. kezdi. Innentől fogva végig foly szövege, (fol. 16—395), megszakítást csak a második rész előtt szenvedve, a hol 7 folio üres, (fol. 106—111) s a 96. fol. nincs beírva. Mindkét helyen hiányzó szöveg maradt el, melyet szerzője csak később pótolni volna ki. A legvégén Isidorus fordítás-részlet van, (folio 396—398) arra 13 fol. üres következik (fol. 398—411), melyből két lapot (fol. 400^b—401^a) a török császár eskütje tölt be.

Az ismertetett könyv összesen 45 prédikációt tartalmaz három részben, és pedig az első részben 10-et, a másodikban 11-et, a harmadikban 24-et.

Czímeik a következők: I. Ki teremtette az embert. II. Az Istennek örökkévalóságáról. III. Az embernek teremtetéséről. IV. Az Istennek láttatásáról. V. Az angyalokról. VI. Az ördögökről. VII. A fegyverökről. VIII. Az égről. IX. A földről. X. A paradicsomról. *Második rész.* I. Az embernek eredetiről II. A fogantatásról. III. A lélekről. IV. Vagy-e az asszonyi állatnak lelke. V. Halhatatlan a lélek. VI. A testnek fogantatásáról. VII. A fioknak és leányoknak különböző fogantatásáról. VIII. A szülésről. IX. A gyermekszülésről (születéséről). X. A bábákról. XI. A dajkákról. *Harmadik rész.* I. A gyermeksegről. II. A gyermek neveléséről. III. A szülék tisztiről. IV. Az inas-

¹ Alább közölni fogjuk az egészet.

ságról. V. Az ifjúságról. VI. Kell-e nyelveket tanulni. VII. A tisztbéli embereknek jóságos cselekedeteikről. VIII. A megért emberségről. IX. Az ért emberségnek jegyeiről. X. A jó férfinak dicséretiről, Benne feddendő vétőkről. XI. A vénségről. XII. A vének tisztja. XIII. A görbe vénségről. XIV. Asszonyi állatokról. XV. A szűzleányról. XVI. A leányi szemérmességéről. XVII. A házasságról. XVIII. A jegybéli személyekről. XIX. A mennyekzöről. XX. A papok házasságáról. XXI. Az özvegyiségről. XXII. Az asszonyi állatok tisztiről. XXIII. Az ember életéről. XXIV. Az életnek végéről. Isidorus ez életnek kimeneteléről szépen szól. — Vége.

Tartalomjegyzékének ez a rövid kivonata megmutatja körülbelől miről szólnak ezek a prédikációk. Felőleli bennök az ember egész erkölcsi és testi életét. Nem egyéb ez, mint a XVII. század református világának moralis anthropológiája, az élet elméletének kézikönyve, erkölestana és arany szabályai. Nem csak arról beszél, mint kell hinni és buzgólnodni, de arról is, mint kell élni, élni Istennek tetsző életet, mint kell arra nevelni a gyermeket, az ifjúságot, mint kell megbecsülni a házasságot, mint kell használni a férfi és aggkort, és befejezni az emberi életet. Szóval ezekben a prédikációkban az ember tárgyalva van az élet minden viszonya közt, az emberi kor különböző idejében és helyzeteiben, születésétől haláláig, a legnagyobb részletességgel és apróra terjedő gondnal. Igaza lehet az írónak, mikor egész önérettel mondta el magáról: „Többet érthetők, mint kimondhatnám.“

Prédikációit átszötte a biblia és zsoltár gyakori használatával, a szentatyák és kiváló kortársainak nézeteivel, mesterének, Calvinnak tanításával, a klasszikus kor irodalmából vett idézetekkel. Ezek között vannak versek is, a melyeket azonnal le is fordít és pedig eredeti versalakban. Számos érdekes megjegyzéssel élénkíti prózáját, mely könnyen, mintegy önkénytelenül folyik, kigömbölyödő betűkből álló soraiból úgy szólván feslik ki, mint bűvész keze alatt a papiros rózsa. Nyelvének különös új színe van a XVII. századhoz viszonyítva, de orthographiája erősen régies. Kifejezéseiben van erő és szabatosság, mondatai egészen ki vannak kerekítve, még pedig a legnagyobb gondnal.

Ilyen nyelven írta beszédeit, melyeknek külső és belső for-

mája ugyanaz, melyet még ma is használnak papjaink, az a hármás beosztás, melyen belől az igének felbontása, a tételek megállapítása és kidolgozása, és a vallásos vagy erkölcsi tanulság levonása szokott lenni. Így épülnek Foktövi beszédei is általában, de néha bizonyos szabadsággal, majd a bevezetést hagyja el, s azonnal az ige föltagolásához kezd, majd a végén mellőzi a már előbb felmutatott tanulságot.

A prédikációk illetően kidolgozását tekintve, azt kell hinnünk, hogy ez a könyv még nem volt sajtó alá adásra készen, legalább nem egészen. Valószínűleg ki akarta nyomtatni, s e célra összeírta talán régebben elmondott és írt prédikációit is, hogy azután egészen részletesen dolgozhassa ki. S míg ezt teheti, addig csak vázlatosan írja össze, egy-egy részét szépen ki is dolgozza.

Foktövi János életét fővonásaiban saját feljegyzései szerint előadtuk, szólottunk könyvéről is, és ismertettük azt bár csak nagyon vázlatosan. Könyve tudása sokoldalúságát, és szelleme fogékonyságát bizonyítja, e tulajdonságok megszerzésében nagy része lehetett bujdosásainak, vándorlásainak. „Jaj ki sokat bujdosott közbe-közbe“, — a miről panaszkodott, az lett szelleme és lelke csiszolójává.

Az ember életének elosztása.

Látod, mint buborék, az embör élete olyan :

Mert hetet ¹ ő ritkán tizször életbe talál,

Sok nem él esztendő, sok hetet, de kimulik sok.

Annál ritkább az, tiz hetedikre ki jut,

Egy ember ideje tiz hét, nehezen telik az is.

Vastag erős vagy lágy gyöngye tagokba leszön.

Életöd elei fogat ad, szopik annyja csöcsiből,

Négy kézlábon mász, lábura föl állva lépik.²

Más hetedön gyermek mesteriségöke' tanulhat,

Költéség és eledel, kész ruházatja legyön.

¹ het = heted, septennium, a bibliai hetven esztendőnek tizedrésze, az ember fejlődésének egyes korai.

² lépik, l. a másik oldalon ² futamik régi alakot.

Harmad heted idón változik szava inasnak.¹

Megbajúsosodik, álla meg is pöhösül.

Az negyedik heted jóságos dolgokat indit

Iffjúságnak ékös kedve hamar futamik.²

Az ötödik heted nagy vastag, házassulást vár

Forró meleg volta mit akar, azt teheti.

A hatodik heted gyors férfit jó tanácsot kezd

Mindönöket fölhány, jóba' gonoszba' választ.

Iffjak héuságán hetedik heted bankódik aztán

Jámborságot azért szive szájába falál.

Nyolczadik hetedön bölesebb lesz. majd meg is öszül

Ki mondja igazán mit tud, arányoz. itél.

Kilenczedik hetedön böcsületes vénség előkél

Vén embör bölesen szólva, beszélve leül.

Görbehátú vénség³ eljő tizedik hetedön majd.

Kétször gyermeknek mankó kezébe' (a) lába.

Votum vitae praesentis.

Kisdéd, gyermekség, iffjúság Emböri voltom.

Magadnak tartod, tartcs vén eröm is uram.

Tarc véns eröm is uram, böcsületös csak te légy abban

Legyön eröm, lögyek én jó vén embör. Amen.

Ezeknek a verseknek megvan latin eredetijök is, szintén Foktövitől, amazok jobbak, folyékonyabb verselésűek, mint a magyarok. Ez utóvégre természetes is. A latin nyelv és prozódia kiművelten, pallérozottan jutott el a humanisták korára, s nálunk a XVI—XVII. századok találkozáján nem volt szokatlan a latin verselgetés, egy csomó énekünk van abból az időből. A magyar nyelvet és verselést még csak kezdték pallérozni, ezek között a kezdők között volt Foktövi János is, a ki klaszszikai formájú verselésünk egyik legrégebb munkása. Hasonló mérték alá esnek az alább következő hexameterek és distichonok is. Bennök is csak a törekvést látjuk s azok a nehézségek tünnek föl, a melyekkel a magyar klasszikai prozódia küzdött.

¹ Inas, régi ismert szó, szerzőnk egész pontosan határozza meg, mit ért *inas*-kor alatt. Latinul *adolescencia*, (a 310^a fol.) — az inasságh tart XXI Eszt. — Tehát a mai *kamasz*-kor. — Inasnak hívunk azt az megnőtt gyermeket, ki már tizenöt esztendőt elérte. (III. r. IV. pr. 258—259. fol.)

² Görbehátú vénség — aggkor — Szerinte *decrepitus* «háromlábú, kétször gyermek». (170^a fol.)

Ennek érdekes példái azok, s mint ilyenek adalékul szolgálnak a klasszikai formájú verselés történetéhez. Nem egészek, hanem töredékek. Az idézett verseket magyarul is akarván adni, lefordította azokat alakilag is hűen. Így keletkeztek ezek a versek és így lett ő egyik korai munkása az ily irányú verselésnek. Ez adja meg értéküket és érdeküket.

A könyv elején van egy, a mely úgy látszik eredeti, s ilyenül a már közlöttek után s velük együtt van illő helyén, mesterkéltség és verses játék az egész, költőiség nélkül.

E mböri	E lmében	E mlitém	E nnek	E lőtte
M önyben	M önésemet	M indenkor	M egh	M aradok ott
B iztató	B ódóság	B áthorit	B uba	B ánatha
Ö nnön	Ö rökségöm	Ö römömben	Ö ssze	Ö lelöm
R omlott	R oskadozott	R uházatnak	R ongya	R övidül

E mböri életnek röndi : És vége mi lett lásd

Jól kezdted : Jobban töltsd : Wegezése jó lesz. (Fol. 3.)

Fordításaiból, mint a legszebbek egyikét, bevezetőnek tűzőm ide, izlelitőtül és ad captandam benevolentiam, a többiben előforduló gyöngeségek szives elnézésére. E töredéknek 5—6. sora olyan szép mind gondolatnak és versnek, hogy egészen elüt a többtől.

Édös álomra szömöd ne bocsásd addig oh embör,

Nappali sok bünöd míg nem számláltad elő.

Igy ifjúságból kijutván, vénség idejét

(Noha későn) jobbits, ne vessz el búneidért te.

5. *Ifjuság virágát ördögre költi sok embör*

Rosszát vénségét Istenre kötni akarja.

Térjen utoljára Istenhöz, befogad úgyis. (Fol. 293^b).

*

Sok nyaválák az embört környéközik osztán,

Vagy keres. És ha talált: megszánja, félti hogy elkel

Vagy midőn dolgát röstön s lankadva mutatja

Halogató, váró, tudatlan végre vágyódó.

5. Kedvetlen, feddő, elmulton csak dicsekvő.

Még hogy gyermek volt, próbálja, feddi kicsint csak.

Vénök elméjét végre sok nyavalya töri

Elfognak halál által elme-javai.

[Fol. 314.^a. Horatius Ars poetica : Multa senem etc.]

- Az vénök orczája egy, lány szava, röszköt ajaka.
 A feje meg hevült, gyermeknek, mint csöpög orra
 Jaj szegény nyavalás erőtlen ínye kinyért tör
 Már feleségének nem köll, magának s fiainak.
5. Megunásban mönt, mint fában a szuférög immár
 Fonnyadozott ínye eledelt sem bort nem igen vár.

[Fol. 134.^b Juvenalis sat. 10. Una senum facies etc.]

*

- Az nem jámborság csudálatos volt az időben,
 Nagy vétőknek im ezt hitték, s halálra valónak.
 Ifjú ha vénök előtt föl nem költ volna valahol,
 És ha szakállos előtt az gyermek: háza teli bár
5. Otthonn sok lizittel volt volna máglya (makia) rakással.
 Ily böcsületes volt négy esztendőkre haladni.
 A szent vénségnek megböcsüld első pühit is.

[299^a Juvenalis sat. 13. Improbitas illo fuit etc.]

*

- Nagy bűnnek vélték régön is halálra ítélték
 Ifjú ha föl nem költ ülésből, talpra sem állott
 Az vén embör előtt. Avagy szakállos legény előtt
 Megnött vastag inas, vagy gyermek, ki már eszös volt.

[Fol. 24^a V. ö. az előbbenivel.]

*

- Ha kicsiny ostorral búsitand utba' szerencse
 Mit félsz elmédben, nem taszit oly hamar el.
 Hát mi okon magadat számlálod jámborok közzé?
 Vagy minemű törvény teszi merésszé szived?
5. Hogyha hadak rontnak, ha nagy tűz városokat veszt:
 Böjtölő, sárgító és ha emészt az éhség.
 A jó férfiú itt szenvedhet állhatatossan,
 Mönnyben tudja leszön, nyaválya — általuta.
 Sok eset és romlás, veszödélöm és halál által
10. Birjuk mint örökös megmaradandó hazánk.

[Fol. 271^a Namque ardeo furit etc.]

*

- Ha szüleit valaki éltében tisztöli, földön
 Élő vagy holt leszön, Isten őtet szereti.
- [Fol. 233^b Euripides. Quisquis vero parentes in vita colit.]

*

- Az istent, mestört szüleinket soha eléggé
 Meg nem elégítjük, nagy fizetéssel is itt.

[Fol. 235^b .]

A fejrült fének (főnek) régön volt nagy böcsületi

Töpörödött orca nagy böcsületbe vala.

Elmult esztendőök későn vénségre kit hoztak

A szelid (szilid) erkölcs ott vén tanácsot mutatott.

Vaj' s pirulás nélkül ki szól vén embörök előtt?

A sokáig élt véu sokba próbálni tud. —

[Fol. 299^a Ovidius Fast. Libr. 5. Magna fuit quondam capitis venerantia
cani etc.]

*

Ha valami nép közt támadás harezolás indul.

Ha község esze vesz, vakmódra verekedik vag

Házat éget, követ hajgál, talál ő keze fegyvert

Ha pedig ott látszik jámbor bölcs férju köztük

5. Harczra csete-patera csöndesítse ki, kijött,

Hallgatnak hamar ott, függesztött füllel is állnak

Hijja beszéddel őket, szelidítvén szívöket össze.

[Fol. 286^b Virg. Aeneis I. Ac veluti magno in populo cum saepe coorta est.]

*

Kérdöd-e Flacce tőlem, melyik lyány tetszik-e vagy nem

Nem tetszik ki hamar, vagy ki későre szeret.

Mi vagyon e közbe', két fél közt vagy mi jó leszon

Nem akarom mi kinez, s nem akarom mi megvan.

[Fol. 350^b Martialis Lib. I.]

*

Nincsen ennyi sereg lányok közt, méltó ki volna

Légyön szép ékös, gazdag jó gyümölcsöző anya.

Nemzetitől maradott tornáczos házaiban nőtt

Nemzete semmi gonosz hirnévvel sem maga nem rút.

5. Mint Sabina hajadon voltával csöndesíti pört.

Ritka madár földön, mint fekete hattyú ki olyan.

[Fol. 353^a Juvenalis Sat. 6.]

*

Egyéb idezetek fordítása még elég van beszöve a prédikációk szövegébe, de mivel mind közölni nem akartam, csak mutatványokat kívántam adni, megszakítom a továbbiak közlését. Még csak egy érdekes memoriális verset közlök, melyben össze foglalta a házasságot gátló körülményeket.

Állapat, észvesztés, fogadás, rokon, bűn, ruházat. rönd.

Illetlenség, tiszt, törvény, kötél, tiszta böcsület

Hogyha sógorság vagy, vagy egyesülésre te röst vagy

Házasságot ezek tiltanak, s meglöttet eloldnak.

[Fol. 363^a].

* *

Egyéb verselés nyomaira is akadtam, s mindössze három kísérletet találtam, a mi ütemező verselésben van írva, rimes ütemes kísérletek, hanem azért közlöm a teljesség kedvéért.

Te jo szinöd vajki bizonytalan,
Kevesse tart kis ajándék nyilván,
Elcsuszamik gyors lába al simán.
Mint az gyöngye pofa tündöklése
5 Elmulandó mint szöm tekintése
Mert naponként lesz kevesülése.
Testi szépség valami vére fogy
Szép tekintés fut, elő sem forog,
Töredeköny jön ne kapj, lész boldog. [Fol. 328^b].

Az irigyök ő maguk emésztődnek,
A részegök idő nap alatt elvesznek,
A visszavonók magukat veszti,
A paráznák néha törben akadnak
5. A bűnösök az sától megsujtatnak
A latrok a törvénynyel megöletnek. [Fol. 391^b].

Közlöm a III. rész XV. praedicatiójának bevezető részét mutatványul, hogyan ír prózát, közlöm betű szerint a nyelvészek kedvéért.

Az z̄wjz leaniókrol.

Ime Rebecka ki w̄j vala az warasbol, ki z̄wjletöt volt az Nachor felesegenek Milcha fianak Bathuelnek Abraham Attiafiának, es az ő vödre vallara vala vetue. Touabba az leani fölötte zep tekintetw̄j vala, z̄wjz vala, es ferfu megh nem ismerte vala, es megion vala az kutra, es megh merite vödret, es föl mene onnat. Akkor az Zolga eleiben futamek es monda: Kerlek aggi egi kiezin vizet innom az te vödördböl. Monda az leani: Igiál vram es hamar le veue hatarul vödret kezeben es innia ada nekj. Es midön maganak innia adot volna, monda az leani: Mégh teveidnek is meritok, migh eleget iznak. Hamar sietuo ki önte azert a czatornaban az vizet, es futamek az kutra viz meritenj es mindönik teuenek inniuk merite. Az az ferfu pedig almelkodik vala magaban ő raita: hagi megh tudua ha az vristen zerencsesse tötte e az ő vtat, awagi pedig nem. Stb. [Fol. 324.]